EUGENIA BOJOGA

LINGVISTICĂ ŞI IDEOLOGIE. TEORIA LUI E. COŞERIU ÎN FOSTA U. R. S. S.

Concepţiile lingvistice ale lui E. Coseriu au dobândit adepţi şi printre lingviştii sovietici.
(N. Semenijk, 1970)

1. Pătrunderea teoriei lingvistice a lui E. Coşeriu în spaţiul fostei U.R.S.S. coincide cronologic cu începutul deschiderii lingvisticii sovietice spre realizările occidentale din domeniul ştiinţei limbajului. Marginalizată de-a lungul mai multor decenii din cauza refuzului unui contact de idei, al dialogului ştiinţific cu lingvistica „burgheză” – „reacţionară şi idealistă” –, lingvistica sovietică încearcă să renunţe la dogmatism pentru a reveni la normalitate. În consecinţă, la începutul anilor ’60 „lingvistica de peste hotarele U.R.S.S.” începe să fie treptat cunoscută şi frecventată, recuperarea teoriilor europene şi americane convergând spre sincronizarea programatică cu lingvistica occidentală.

În acest context, prima trimitere la Coşeriu – datând din 1956 – ne întâmpină la S. Šaumjan, în articolul care va inaugura discuţia despre structuralism. Curajosul lingvist se pronunţă explicit pentru cunoaşterea curentelor structuraliste, insistând asupra diversităţii lingvisticii moderne. În pledoaria sa, S. Šaumjan se sprijină pe o importantă teză coşeriană, afirmând că: „Despre raportul reciproc dintre şcolile lingvisticii structurale a se vedea de asemenea E. Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*”[1]. Ultima referire, impusă de limita cronologică a investigaţiei noastre, am reperat-o la V. Vasil’ev, care, în volumul *Teorija i metodologija sovremennogo jazykoznanija*, discutând concepţia lui F. de Saussure şi implicaţiile ei asupra lingvisticii moderne, precizează: „Teza lui Saussure despre caracterul arbitrar al semnului lingvistic a suscitat multe comentarii. La discuţia pe această temă au luat parte cei mai mari lingvişti ai lumii: Ch. Bally, A. Sechehaye, E. Benveniste, R. Jakobson, E. Coşeriu”[2]. În acest cadru temporal (1956 – 1990) şi

---

[1] S. Šaumjan, *O suščnosti strukturnoj lingvistiki*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1956, nr. 5, p. 54.

[2] L. Vasil’ev, *Teorija i metodologija sovremennogo jazykoznanija (Principy znakovosti i formal’nosti jazyka),* Ufa, 1990, p. 15.

DACOROMANIA, serie nouă, VII – VIII, 2002 – 2003, Cluj-Napoca, p. 115-139

între aceste două referinţe se situează receptarea unor aspecte esenţiale ale teoriei lingvistice a lui E. Coşeriu în spaţiul exsovietic. Deşi Coşeriu era un lingvist de „peste hotare", deci se revendica de la premise filosofice şi epistemologice radical diferite de fundamentele lingvisticii sovietice, în 1962 apare prima recenzie la *Sistema, norma y habla*, iar în 1963 se traduce în limba rusă *Sincronía, diacronía e historia*. În volumul *Osnovnye napravlenija strukturalizma* din 1964 – aproape singular în peisajul epocii, deoarece erau prezentate principalele direcţii structuraliste, cu foarte puţine amendamente ideologice –, Coşeriu este lingvistul „de peste hotare" cel mai citat. Referiri directe sau colaterale, comparative sau ocazionale ne întâmpină într-un număr impresionant de manuale, tratate de lingvistică generală, studii de specialitate, volume individuale şi colective, acte ale congreselor şi simpozioanelor ştiinţifice de-a lungul întregii perioade examinate de noi.

2. Impusă la început de către Marr, însă menţinută mereu, distincţia lingvistică marxistă / lingvistică burgheză, devenită ulterior lingvistică sovietică / lingvistică 'de peste hotare', avea să sacralizeze o demarcaţie rigidă între cele două „tipuri" de lingvistică[3]. În cheie ideologizantă, lingvistica sovietică are sensul puternic de concepţie sau de doctrină. Factorul decisiv l-au constituit fundamentele epistemologice şi doctrina marxist-leninistă, de la care, în mod obligatoriu, trebuia să se revendice fiecare lingvist, aspecte ce trebuiau presupuse, în principiu, ca alcătuind baza „filosofică" comună a diverselor tendinţe manifestate în acest spaţiu cultural: „Lingvistica sovietică se constituie pe un fundament filosofic unic – marterialismul dialectic. Anume acest fundament contribuie la unificarea a ceea ce se numeşte lingvistică sovietică – diverse şcoli şi curente care se deosebesc prin obiectul de studiu, prin procedeele şi metodele pe care le adoptă"[4].

Dincolo de evenimentele principale în jurul cărora gravitează fiecare etapă din istoria lingvisticii sovietice – „noua teorie a limbii" a lui N. J. Marr, „intervenţia" lui Stalin în lingvistică, discuţia despre structuralism, deschiderea lingvisticii sovietice prin inaugurarea seriei de traduceri *Novoe v lingvistike* –, unitatea ei de ansamblu a fost asigurată pe tot parcursul de ideologia marxist-leninistă. În acest sens, cheia pentru a înţelege lingvistica din spaţiul cultural vizat ne-o oferă în mod explicit F. Berezin, autorul unui manual de istorie a lingvisticii: „Deja în primii ani ai puterii sovietice se pune problema cu privire la bazele metodologice ale ştiinţei noastre despre limbă [...]. Fundamentul principal al lingvisticii sovietice devine, aşadar, filosofia marxist-leninistă, întrucât K. Marx, F. Engels şi V. Lenin au manifestat un interes deosebit pentru problemele lingvisticii,

---

[3] E curios că în aceeaşi perioadă lingvistul american E. Haugen pleda pentru o lingvistică „internaţională", stabilind dincolo de similitudinile lingvisticii europene şi a celei americane, şi deosebirile între ele. Cf. *Directions in modern linguistics*, în „Language", 1951, nr. 27.

[4] Cf. *Obščee jazykoznanie. Učebno-metodičeskoe posobie dlja studentov-zaočnikov*, coord. Ju. Stepanov, Moscova, 1972, p. 26.

atât teoretic cât şi practic. Considerând limba drept cel mai important mijloc de luptă ideologică, clasicii marxism-leninismului au stabilit în lucrările lor două aspecte fundamentale ale limbii: cel comunicativ şi cel ideologic”[5]. Prin urmare, lingvistica sovietică, din momentul său originar – 1917 – şi până la destrămarea fostei U.R.S.S. – 1991 –, s-a revendicat de la ideologia marxist-leninistă, la început în mod servil şi dogmatic, foarte aproape de litera legii, spre sfârşitul anilor ’80 atenuându-se simţitor fundamentele ideologice. A reconstitui ecoul pe care l-a avut teoria lui Coşeriu în asect spaţiu cultural înseamnă, de fapt, a reconstitui confruntarea lingvisticii cu ideologia, deoarece receptarea s-a produs prin grila ideologică a timpului.

TRADUCERI

3. Un prim nivel al receptării operei lingvistice a lui E. Coşeriu în fosta U.R.S.S. îl constituie traducerile care s-au axat pe câteva studii importante. Această probă incontestabilă a pătrunderii integralismului în aria culturală examinată ne-o demonstrează şi faptul că tocmai lucrările traduse s-au bucurat de cea mai mare audienţă din partea lingviştilor sovietici.

3.1. Prima traducere din opera lui Eugeniu Coşeriu o reprezintă *Sinchronija, diachronija i istorija. Problema jazykovogo izmenenija*[6], după originalul spaniol *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*[7]. Autor, la acea dată, al studiilor *Sistema, norma y habla*, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, *Creación metafórica en el lenguaje*, *Determinación y entorno*, *Logicismo y antilogicismo en la gramática* ş. a., E. Coşeriu se impusese deja ca lingvistul care relevase cu cea mai mare acuitate contradicţiile saussuriene şi, în acelaşi timp, propusese o viziune proprie, coerentă şi unitară, asupra limbajului[8]. Publicarea studiului *Sinchronija, diachronija i istorija* în prestigioasa serie *Novoe v lingvistike* a constituit, întâi de toate, recunoaşterea implicită de către lingvistica sovietică a contribuţiei coşeriene la elucidarea antinomiei *sincronie* vs. *diacronie*. Cu toate că îi reproşa în preambul premisele filosofice „idealiste” şi faptul că face abstracţie de cauzalitate în interpretarea fenomenului schimbării lingvistice, V. Zvegincev încheia în felul următor: „[…] studiul lui Coseriu poate fi definit ca stimulator pentru gândire şi conţine multe idei interesante, captivând prin temperamentul şi anvergura cu care se discută problemele. Totodată percepem aspiraţia fervent㠠a

[5] F. Berezin, *Istorija lingvističeskich učenij*, Moscova, 1975, p. 267.

[6] Traducere de I. Mel’čuk, în V. Zvegincev (editor), *Novoe v lingvistike*, III, Moscova, 1963, p. 123-343.

[7] Montevideo, 1957-1958.

[8] A se vedea în acest sens una dintre primele evaluări ale concepţiei coşeriene la N. C. W. Spence, *Towards a New Synthesis in Linguistics: the Work of Eugenio Coseriu*, în „Archivum Linguisticum”, 1960, nr. 12, p. 34.

autorului de a realiza adevărata unitate a ştiinţei limbajului. Aceste calităţi ale operei lui E. Coseriu ne permit să ne exprimăm speranţa că ea va fi receptată cu interes de către lingviştii sovietici”[9].

3.2. A doua traducere în limba rusă – *Leksičeskie solidarnosti*[10], după originalul german *Lexikalische Solidaritäten*[11] – se referă la semantica structurală sau lexematică, disciplină întemeiată într-un mod personal de E. Coşeriu, şi vizează relaţiile lexicale de combinare sau structurile sintagmatice, numite şi „solidarităţi lexicale”. Cum se ştie, în acest studiu este prezentat întreg modelul teoretic al lexematicii, ceea ce va facilita accesul lingviştilor sovietici la concepţia semantică a lui Coşeriu. Făcând trimitere la *Leksičeskie solidarnosti,* lexicologul sovietic V. Telija va emite o apreciere de ansamblu: „Încercarea lui E. Coseriu de a identifica fundamentele sistemico-semantice în coordonarea sintagmatică a cuvintelor prezintă un interes deosebit”[12].

3.3. *Sovremennoe položenie v lingvistike*[13] – după originalul *Die Lage in der Linguistik*[14] – reprezintă a treia traducere şi va constitui pentru cercetătorii sovietici un reper necesar cu privire la istoria lingvisticii. Publicat în „Izvestija Akademii Nauk SSSR. Serija literatury i jazyka”, revista Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. care avea o mare răspândire în cuprinsul fostului imperiu sovietic, studiul constituie o „radiografiere” a situaţiei actuale în lingvistică. În acest context, Coşeriu circumscrie trei direcţii principale – gramatica generativ-transformaţională, lingvistica structural-funcţională şi lingvistica textului –, precizând totodată deosebirile teoretico-metodologice dintre ele. Traducerea în limba rusă a studiului a contribuit, aşadar, la cunoaşterea poziţiei de ansamblu a lui Coşeriu cu privire la orientările din lingvistica actuală. R. Budagov, în *Čelovek i ego jazyk*, este întru totul de acord cu tezele enunţate de E. Coşeriu: „«Lingvistica actuală» este o noţiune complexă, de aceea nu se cuvine să o opunem unei «lingvistici neactuale», aşa cum se procedează adeseori. Bine cunoscutul lingvist vest-german E. Coseriu a observat că opunerea lingvisticii tradiţionale celei structurale, care avea sens încă în anii ’60, în prezent este depăşită”[15]. Acelaşi studiu coşerian este comentat de S. Semčinskij în manualul său de

---

[9] V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij*, în „Novoe v lingvistike”, Vypusk III, Moscova, 1963, p. 142.

[10] E. Coseriu, *Leksičeskie solidarnosti*. Traducere de I. Ol’šanskij, în P. Denisov, L. Novikov (editori), *Voprosy učebnoj leksikografii*, Moscova, 1969, p. 93-104.

[11] E. Coseriu, *Lexikalische Solidaritäten*, în „Poetica”. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft, I, 3, iulie 1967, p. 293-303.

[12] V. Telija, *Tipy jazykovych značenij. Zvjazannoe značenie slova v jazyke*, Moscova, 1981, p. 39.

[13] E. Coseriu, *Sovremennoe položenie v lingvistike* , traducere de L. Novikov, în „Izvestija Akademii Nauk SSSR”. Serija literatury i jazyka, 36, 1977, 6, p. 514-521.

[14] E. Coseriu, *Die Lage in der Linguistik*, în seria *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, Vorträge, IX, Innsbruck, 1973.

[15] R. Budagov, *Čelovek i ego jazyk*, Moscova, 1976, p. 118-119.

lingvistică generală redactat în ucraineană: „Vorbind despre orientările principale din ştiinţa limbajului cunoscutul lingvist E. Coseriu a distins trei direcţii: lingvistica generativ-transformaţională, cea structural-funcţională şi cea textuală. E important faptul că fiecare orientare are propriul obiect de studiu: lingvistica generativ-transformaţională se ocupă cu activitatea de vorbire, lingvistica structural-funcţională cu o limbă concretă, iar lingvistica textului cu actul concret de vorbire sau discursul. Mai mult, fiecare lingvistică are conţinutul său specific: lingvistica generativ transformaţională are de a face cu desemnarea (germ. *Bezeichnung*), cea structural-funcţională cu semnificaţia (germ. *Bedeutung*), iar lingvistica textuală cu sensul (germ. *Sinn*)”[16]. Autorul kievean este de părere că, într-adevăr, direcţiile remarcate de Coşeriu sunt importante, însă „ele nu acoperă întreaga ştiinţă a limbajului, deoarece unele ramuri ale lingvisticii rămân neomologate”.

3.4. A patra traducere – *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenie*[17] după originalul *Kontrastive Linguistik und Übersetzungstheorie: ihr Verhältnis zueinander*[18] – prezintă punctul de vedere coşerian asupra lingvisticii contrastive şi raportul ei cu problemele traducerii. În viziunea lui E. Coşeriu obiectivele acestei discipline rezidă în următoarele: „Lingvistica contrastivă este compararea limbilor în sincronie; ea studiază deosebirile şi analogiile între diferite limbi, adică între diferite sisteme de semnificaţii. Prin urmare, lingvistica contrastivă trebuie să examineze una din limbile pe care le cercetează ca sistem de desemnări («tablou al lumii») şi să o compare cu alte limbi”[19]. Ocupându-se de mijloacele de exprimare a relaţiilor spaţiale în germană şi lituaniană, O. Voronkova şi G. Rossichina iau ca punct de referinţă concepţia lui Coşeriu: „Analiza comparativă a limbilor atrage tot mai mult atenţia lingviştilor. Delimitarea în conţinutul fiecărei limbi a două componente – universal şi idiomatic, «dintre care unul este comun tuturor limbilor, iar altul caracterizează fiecare limbă în parte» – extinde, pe de o parte, sfera cercetărilor tipologice şi, pe de altă parte, permite să fie scoase în evidenţă asemănările şi divergenţele între limbile ale căror sisteme sunt comparate atât în starea lor statică cât şi în dinamicitatea lor. Această problemă este rezolvată în mod strălucit de E. Coseriu în *Über Leistung und Grenzen der contrastiven Grammatik*”[20].

---

[16] S. Semčinskij, *Zagal'ne movoznavstvo*, Kiev, 1988, p. 18-19.

[17] E. Coseriu, *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenie*, traducere de B. Abramov în *Novoe v zarubežnoj lingvistike*, v. 25, Moscova, 1989, p. 63-81.

[18] E. Coseriu, *Kontrastive Linguistik und Übersetzungstheorie: ihr Verhältnis zueinander,* în *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft*, München, 1981, p. 183-199.

[19] E. Coseriu, *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenie*, p. 69.

[20] O. Voronkova, G. Rossichina, *K voprosu o sisteme sredstv vyraženija prostranstvennych otnošenij v nemeckom i litovskom jazykach*, în Kontrastivnaja i funkcional'naja grammatika, Kalinin, 1985, p. 10.

3.5. În fosta U.R.S.S. au mai fost publicate studii direct în original, de exemplu, *Humboldt und die moderne Sprachwissenschaft* (stenograma conferinței pe care E. Coşeriu a ținut-o la Universitatea din Tbilissi la 6 iunie 1977)[21]. Dat fiind că ne-am limitat la studiile traduse în limba rusă, nu cuprindem traducerile în alte limbi, cum ar fi georgiana, letona sau estona.

STUDII VALORIZATE

4. Indiscutabil că studiile traduse au fost şi cele mai frecvent citate şi utilizate de cercetătorii sovietici, deoarece scrierile în original necesită, cum se ştie, un efort suplimentar de asimilare. Totodată, prin traducerea în limba rusă aceste studii s-au răspândit în toată Uniunea Sovietică, devenind astfel accesibile unui cerc foarte larg de specialişti. În plus, tipărirea lor în rusă le-a conferit legitimitate oficială, atât ştiințifică, cât şi ideologică.

4.1. O excepție o constituie, însă, *Sistema, norma y habla*, care, deşi nu a fost tradus în ruseşte, a avut impactul cel mai mare în acest spațiu cultural. Interesul cercetătorilor sovietici pentru teoria coşeriană privind nivelurile de realizare ale unei limbi funcționale porneşte, fireşte, de la contextul intern al lingvisticii din U.R.S.S. , adică de la problemele cu care se confruntau cercetătorii din acest spațiu cultural. Astfel, lingviştii sovietici sunt preocupați de aspectul de codificare şi de stabilire a normelor limbii ruse literare, descrierea şi fixarea normelor constituind, în general, preocuparea majoră a momentului. Precizarea principiilor ştiințifice ale cultivării limbii, delimitarea strictă a codificării în teorie şi în practică devin probleme prioritare în anii '70. Conceptul de normă a reprezentat noțiunea centrală a disciplinei numită „cultivarea limbii". Proiectată pe acest fundal, distincția coşeriană *sistem/normă/vorbire* a fost extrem de utilă, deoarece a furnizat lingvisticii sovietice baza metodologică în constituirea cultivării limbii ca disciplină lingvistică independentă şi a reprezentat punctul de plecare în ampla discuție despre normă. Astfel, N. Korotkov, tratând conceptul de 'sistem' şi locul său în analiza şi descrierea nivelurilor limbii, menționează că, deşi varietatea este o categorie ce se bazează pe sistemul limbii, utilizarea variantelor este reglementată, în realitatea vorbirii, nu de legi care decurg din sistem, ci de „normă în accepția lui Eugenio Coşeriu. Norma, iată cel de-al treilea concept de care era nevoie pentru cuprinderea totală a fenomenelor limbajului"[22].

În evaluările asupra acestui studiu contribuția lui Coşeriu este proiectată nu doar pe fundalul de ansamblu al lingvisticii moderne, ci discutată în contextul

[21] Cf. E. Coseriu, *Humboldt und die moderne Sprachwissenschaft*, în *A. Čikobava, sbornik posveščenyj 80-letiju so dnja roždenija*, Tbilissi, 1979, p. 20-29.

[22] N. Korotkov, *Ponjatia sistemy i ego mesto v analize i opisanii stroja jazyka*, în *Tezisy dokladov na disskusii o probleme sistemnosti v jazyke*, Moscova, 1962, p. 4.

scrierilor sale de până atunci. Leont'ev, bunăoară, încadrează trihotomia *sistem/normă/ vorbire* în tradiție, subliniind că, „[…] anume E. Coseriu este cel care a delimitat în mod consecvent fenomenele de 'normă' şi 'sistem'". Pe de altă parte, G. Stepanov apreciază că, „[…] în comparație cu distincția *langue/parole* a lui Saussure, interpretarea limbii propusă de Coseriu se dovedeşte a fi mult mai aproape de adevăr". Aceste evaluări au contribuit benefic la receptarea, preluarea şi aplicarea schemei trihotomice de către lingviştii sovietici.

Discutând trihotomia coşeriană, lingviştii sovietici au observat în mod pertinent că nucleul acestei scheme teoretice îl reprezintă distincția sistem/normă, că noțiunea de normă se dezvăluie prin sistem şi în opoziție cu sistemul, că într-o anumită măsură norma este mai vastă decât sistemul, întrucât conține un număr mai mare de particularități; în alt sens norma e mai îngustă decât sistemul, întrucât depinde de selecția în cadrul sistemului. Acest *nucleu* a fost perceput şi asumat chiar şi de către lingviştii care nu au acceptat în întregime schema lui Coşeriu. Corelația „sistem–realizarea sa" a servit ca punct de pornire pentru construcții noi, în explicarea teoretică a esenței normei. V. Ickoviči, bunăoară, şi-a elaborat pe această cale schema sa „sistem–structură–uz".

Trihotomia *sistem–normă–vorbire* a fost prezentată amplu în manuale de lingvistică generală, în care – drept consecință a deschiderii lingvisticii sovietice din perioada respectivă – se încearcă o abordare obiectivă a problematicii ştiinței limbajului, autorii încercând să releve nepărtinitor contribuția teoretică a şcolilor şi direcțiilor din lingvistica „de peste hotarele U.R.S.S.". Ju. Stepanov îşi structurează manualul său pe distincția tripartită coşeriană, capitolele principale intitulându-se *Structura (sistemul)*, *Norma* şi *Vorbirea*. Autorul prezintă distincția dintre normă şi sistem ca fiind „deja cunoscută cititorului sovietic": „E. Coseriu admite existența nu numai a vorbirii, ci şi a sistemului limbii [...]. Sistemul (sau structura) limbii este descris ca sistem de posibilități structurale care arată «căile deschise» şi «căile închise» [...]. Norma se opune, pe de o parte, structurii (sistemului), pe de alta – vorbirii individuale, ea constituie nivelul de mijloc al limbii"[23]. Teoriile actuale despre normă, consideră Stepanov, consituie rezultatul dezvoltării succesive a ideilor lingvistice de pe parcursul unui secol şi jumătate, însă „studiul cel mai recent despre teoria acestor nivele îi aparține lui E. Coseriu"[24].

În vol. I al tratatului academic *Obščee jazykoznanie*, pe fundalul examinării raportului dintre limbă şi vorbire, se discută „răsturnarea de perspectivă" propusă de E. Coşeriu: „Inadmisibilitatea separării tranşante dintre limbă şi vorbire a fost semnalată de E. Coseriu [...]. 'Limbă' şi 'vorbire' constituie doar grade diferite de formalizare ale aceleiaşi realități obiective. Coseriu propune să fie introdusă divizarea limbajului pornind de la trihotomia *sistem/normă/vorbire*"[25].

[23] Ju. Stepanov, *Osnovy jazykoznanija*, Moscova, 1966, p. 99.

[24] *Ibidem*, p. 99.

[25] *Obščee jazykoznanie. Formy suščestvovanija, funkcii, istorija jazyka* (coord. B. Serebrennikov), Moscova, 1970, p. 24.

V. Koduchov constată că „Norma limbii în teoriile actuale se deduce din comparaţia sa cu sistemul limbii şi cu vorbirea. Sistemul este interpretat ca întruchipând posibilităţile structurale ale limbii şi schema sa abstractă; norma, respectiv, ca realizare a posibilităţilor acestei scheme structurale în forma concret-istorică a unei anumite limbi. E. Coşeriu, interpretând norma ca realizare istorică a sistemului, scria: „Norma corespunde nu cu ceea ce «se poate spune», ci cu ceea ce «s-a spus» deja şi în mod tradiţional «se spune» în comunitatea lingvistică respectivă. Sistemul cuprinde formele ideale de realizare a unei limbi, adică tehnica şi etaloanele pentru activitatea lingvistică respectivă. Astfel, prin sistem se manifestă dinamicitatea limbii, modul în care se formează limba, şi, în virtutea acestui fapt, capacitatea ei de a depăşi limitele a ceea ce s-a creat deja; norma corespunde fixării limbii în forme tradiţionale. Anume în acest sens norma reprezintă, în fiecare moment, echilibrul sincronic (extern şi intern) al sistemului»"[26]. F. Berezin şi B. Golovin recunosc faptul că deşi în lingvistica rusă şi cea sovietică L. Ščerba şi A. Smirnickij „au încercat să găsească o soluţie materialistă la problema *limbă–vorbire*, în prezent E. Coseriu a propus substituirea distincţiei saussuriene prin *limbă–normă–uz*"[27].

Un compartiment aparte în receptarea studiului *Sistema, norma y habla* îl constituie monografiile şi volumele cu caracter teoretic, în care schema coşeriană este discutată pe fundalul antinomiei saussuriene langue/parole. Astfel, O. Achmanova şi G. Mikaelean ajung la concluzia că distincţia propusă de Coşeriu este mult mai relevantă pentru metodologia lingvistică. G. Kolšanskij, Ju. Vannikov, L. Skvorcov, Ju. Fomenko prezintă şi discută trihotomia lui Coşeriu, interpretând-o ca pe o alternativă la dihotomia lui Saussure. Ei subliniază faptul că dintre soluţiile propuse pentru depăşirea dihotomiei lui Saussure, cea mai adecvată atât în plan teoretic, cât şi în plan metodologic este schema lui Coşeriu. În acest context doar lingvista georgiană T. Šaradzenidze consideră că E. Coşeriu nu delimitează cu precizie conceptele sale şi adeseori le confundă.

Acceptată şi asumată din punct de vedere teoretic ca o dezvoltare propice a dihotomiei saussuriene, distincţia tripartită coşeriană a fost comentată de mulţi lingvişti sovietici, unii propunându-şi să o dezvolte şi să o compelteze. N. Korotkov socoate mai adecvată triada „normă/sistem/structură", iar Ju. Stepanov substituie conceptul de 'sistem' prin cel de 'structură'. V. Ickoviči propune modificarea schemei coşeriene în „sistem/structură/uz". Aceste propuneri de corectare se menţin însă la suprafaţă, prin faptul că se limitează la aspecte exterioare, în plus sunt făcute de pe alte poziţii teoretice, incompatibile cu modelul lui Coşeriu.

Un punct de vedere deosebit de pertinent este formulat de A. Leont'ev, care observă că în dezvoltarea concepţiei sale, Coşeriu opune 'norma' şi 'sistemul'

[26] V. Koduchov, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1974, p. 171.
[27] F. Berezin, B. Golovin, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1979, p. 17.

conform unui nou parametru: norma este „ansamblul formelor şi modelelor deja realizate care se întrebuinţează ca atare", iar sistemul – „tehnica ce permite trecerea dincolo de limitele a ceea ce s-a realizat deja", adică este sistem de posibilităţi. O astfel de abordare a sistemului, precizează Leont'ev, îşi are originea în definirea humboldtiană a formei limbii. În acest context, concluzia pe care o trage lingvistul rus este deosebit de sugestivă: „De obicei, sistemul era examinat ca dat, iar schimbarea ca problemă. Totuşi, este mai logic, aşa cum procedează E. Coseriu, să substituim locurile în care se plasează sistemul şi schimbarea: «devenirea» elementului lingvistic precede starea realizată. Activitatea prin care se creează limba este ea însăşi sistematică, iar faptul datorită căruia limba se prezintă ca limbă este activitatea prin care se creează şi se păstrează ca tradiţie"[28].

4.2. După *Sistema, norma y habla*, al doilea studiu coşerian care a avut o rezonanţă deosebită în fosta U.R.S.S. a fost *Sincronía, diacronía e historia*. Beneficiind de includerea în colecţia *Novoe v lingvistike, Sincronía, diacronía e historia* a devenit în felul acesta accesibilă în mod direct lingviştilor sovietici. În consecinţă, teze centrale ale acestui studiu au pătruns imediat în lingvistica din U.R.S.S. Distincţia sincronie / diacronie, problema schimbării lingvistice şi concepţia referitoare la istoria limbii au avut o mare audienţă în rândul lingviştilor sovietici. V. Zvegincev pretindea, prin exegeza sa *Teoretičeskie pričinnosti jazykovych izmenenij*, să anticipeze într-un fel orizontul de aşteptare al lingviştilor din Uniunea Sovietică. Astfel, exegetul aprecia pozitiv demersul lui Coşeriu de a soluţiona celebra antinomie saussuriană şi de a realiza o sinteză între lingvistica tradiţională şi cea structurală. Totodată, el îşi însuşeşte punctul de vedere coserian cu privire la distincţia *sincronie/diacronie*, recunoscând că aceasta nu se referă la limbaj, ci la lingvistică. Însă Zvegincev nu a putut accepta premisele „filosofice idealiste" pe care Coşeriu îşi întemeia studiul. În acest context, tezele coşeriene fundamentale – 1) schimbarea reprezintă esenţa limbii, 2) limba se înscrie în domeniul propriu uman al finalităţii, în care faptele sunt determinate prin funcţia lor, 3) lingvistica este o ştiinţă a culturii – sunt respinse în mod categoric de exegetul sovietic, astfel încât la acest nivel, concepţia lui Coşeriu, fiind considerată idealistă şi de sorginte humboldtiană, s-a dovedit a fi incompatibilă cu lingvistica sovietică, la baza căreia se afla materialismul dialectic. Revendicându-se de la aceste supoziţii ideologice, Zvegincev are convingerea că „eroarea teoretică principală a lucrării lui Coseriu constă anume în faptul că autorul identifică pretutindeni activitatea limbii cu activitatea omului, purtătorul limbii"[29]. Ulterior însă observaţiile critice ale lui Zvegincev au fost trecute cu vederea de către mulţi cercetători sovietici, iar studiul coşerian a fost apreciat, în general, pozitiv.

[28] A. Leont'ev, *Slovo v rečevoj dejatel'nosti*, Moscova, 1965, p. 33-34.

[29] V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij*, în *Novoe v lingvistike*, vol. III, Moscova, 1963, p. 140.

Ca observație generală se remarcă faptul că ideile centrale ale acestui studiu au fost ignorate de lingviştii „dogmatici". În schimb, lingviştii „progresişti" au preluat ideile centrale ale studiului, utilizându-le în diverse contexte. În acest sens, autorii unor importante manuale de lingvistică generală – care reprezintă tendința progresistă („de deschidere") din lingvistica sovietică – şi-au însuşit teze din *Sincronía, diacronía e historia.* R. Budagov, în *Vvedenie v nauku o jazyke*[30], prezintă distincția sincronie/diacronie din perspectivă coşeriană, corelând-o cu dihotomia langue/parole. Ju. Stepanov, în *Osnovy jazykoznanija,* ia în dezbatere problema schimbării lingvistice, fiind preocupat şi de tipurile de schimbări diacronice. În viziunea sa, inovațiile sunt schimbările care s-au produs în actul de vorbire, preluând astfel conceptul coşerian de 'inovație'[31]. Iar autorii tratatului academic *Obščee jazykoznanie*, vol. I, au curajul să polemizeze indirect cu Zvegincev, subliniind că, „în realitate, limba este creată de către ființele umane". Referitor la schimbarea lingvistică, ei afirmă: „schimbarea reprezintă starea permanentă a limbii, ține de esența sa"; prin urmare, „studierea limbii ca obiect ce se dezvoltă istoric şi a particularităților schimbării lingvistice constituie partea centrală a lingvisticii"[32]. Autorii susțin că adevărata interpretare a limbii este de neconceput fără schimbare, care îşi are începutul în vorbire, în actul vorbirii. Revendicându-se deci de la premisa humboldtiană că limbajul este activitate, nu produs, ei menționează că problema schimbării lingvistice a fost discutată din diferite perspective pe tot parcursul istoriei disciplinei noastre. Însă „cea mai judicioasă abordare a fost propusă în special de E. Coşeriu care sublinia că, studiind schimbările lingvistice, «e necesar să distingem trei probleme care adesea se confundă: a) problema *logică* a schimbării (de ce se schimbă limbile, adică de ce limbile nu sunt imuabile); b) problema *generală* a schimbării care nu este o problemă «cauzală», ci «condițională» (în ce condiții au loc, de obicei, schimbări în limbă); c) problema *istorică* a anumitor schimbări»"[33].

În vol. II al aceluiaşi tratat academic de lingvistică generală, autorii îşi însuşesc abordarea funcțională a sistemului, faptul că limba se referă la fenomene care sunt determinate de funcția lor, subliniind că păreri analoage dezvoltă şi E. Coşeriu. În vol. III al tratatului se discută distincția sincronie/diacronie, dar şi schimbarea lingvistică, întrucât fără soluționarea acesteia „cunoaşterea adecvată a legităților dezvoltării istorice a limbii este imposibilă". În viziunea autorilor, corelarea sincroniei cu diacronia poate fi dezvăluită numai dacă se arată raportul lor cu tipurile de descriere lingvistică. A proceda astfel autorilor li se pare „cu atât mai necesar cu cât opunerea ambelor perspective poate fi depăşită anume în

[30] R. Budagov, *Vvedenie v nauku o jazyke*, Moscova, 1965.
[31] Ju. Stepanov, *Osnovy jazykoznanija*, Moscova, 1966.
[32] *Obščee jazykoznanie* (redactor coordonator B. Serebrennikov), Moscova, 1970, p. 197.
[33] *Ibidem*, p. 205.

descrierea concretă a limbii sau, cum afirmă E. Coşeriu, «în istorie», întrucât istoria este definită de el ca studiere a limbii în calitate de obiect istoric”[34].

Autorii manualului de lingvistică generală editat la Minsk (1983) sunt cei mai curajoşi, considerând că limba se schimbă permanent, unele elemente substituindu-se trepat prin altele. Comentariul acestor lingvişti este bazat întru totul pe premise integraliste, ei acceptând că schimbarea limbii reprezintă trăsătura sa internă indispensabilă: „Întâi de toate, trebuie să acceptăm că schimbarea limbii reprezintă caracteristica sa internă intrinsecă şi îşi are rădăcinile în natura însăşi a limbii (ca fapt şi ca factor al culturii umane) în calitate de cel mai important mijloc de comunicare şi de cunoaştere. Limba nu poate să nu se schimbe. Unul dintre cei mai profunzi lingvişti contemporani – Eugenio Coseriu – scria că a întreba de ce se schimbă limba înseamnă a întreba «de ce se reînnoiesc necesitățile de exprimare şi de ce oamenii gândesc şi simt nu numai ceea ce a fost deja gândit şi simțit»”[35]. În acelaşi context al problematicii schimbării, lucrarea în discuție va recurge la autoritatea lui E. Coşeriu şi pentru a adopta o poziție curajoasă, mai degrabă sceptică, în raport cu dogma marxistă: „Cu ce viteză se schimbă limba? În ce măsură această viteză este constantă în epoci diferite şi pentru limbi diferite? Putem deosebi în istoria limbii schimbări cantitative şi schimbări calitative? Sunt posibile salturi în dezvoltarea limbii? Cu privire la aceste probleme cele mai pertinente sunt cuvintele lui E. Coseriu: «Nimeni nu ştie în mod exact cum se schimbă limba»”[36].

Perspectiva coşeriană de abordare a distincției sincronie/diacronie a fost asumată de toți lingviştii sovietici care fac referire la *Sinchronija, diachronija i istorija*. Astfel, V. Zvegincev, R. Budagov, V. Telija, M. Steblin-Kamenskij, G. Ščedrovickij, L. Vasil’ev ş. a. subscriu soluției propuse de Coşeriu, anume că distincția stabilită inițial de Saussure se referă la lingvistică, nu la limbaj; în consecință ține de metodologie, nu de ontologie.

Aspectul cel mai controversat în receptarea acestui studiu l-a constituit schimbarea lingvistică. Aşa cum am menționat, nu toți lingviştii sovietici au ținut seama de canonul oficial al receptării propus/impus de Zvegincev. Iar V. Telija, I. Revzin, A. Suprun, Ja. Krupatkin, I. Varduli, G. Miskeviči şi L. Čelicova, L. Katlinskaja, V. Postovalova îşi însuşesc viziunea coşeriană asupra schimbării lingvistice. Ca o receptare emblematică vom aminti în acest sens afirmațiile lui Levicki: „Motivul final şi universal al oricărei schimbări lingvistice e determinat de natura şi menirea limbii înseşi. Altfel spus, realizarea optimală de către limbă a funcțiilor sale – comunicativă, denominativă şi expresivă – constituie primul motiv

---

[34] *Obščee jazykoznanie*, vol. III, Moscova, 1973, p. 108.

[35] *Obščee jazykoznanie (Učebnoe posobie dlja filologičeskich fakul’tetov)*, coord. A. Suprun, Minsk, 1983, p. 338.

[36] *Ibidem*, p. 404.

al tuturor schimbărilor lingvistice, deoarece schimbarea lingvistică, după E. Coseriu, are o cauză eficientă – libertatea lingvistică a vorbitorilor”[37].

4.3. Un alt domeniu important al receptării operei lui E. Coşeriu în fosta U.R.S.S. îl constituie studiile de semantică. La momentul elaborării lexematicii, lingviştii sovietici erau în căutarea unei baze metodologice pentru cercetarea structurală a lexicului. Discuţiile publice, devenite tradiţionale în acest spaţiu cultural, vizează organizarea sistemică a vocabularului şi legitimitatea descrierii sale din perspectivă structurală şi funcţională. Încercând să aproximeze noţiunea de „sistem semantic al limbii”, Ufimceva afirmă că „o astfel de metodă generală, după părerea noastră, o ilustrează calea, propusă de E. Coseriu, a abstractizării treptate a materialului lingvistic, a procedeului stabilirii diferitelor trepte de generalizare a faptelor lingvistice, adică delimitarea normei individuale, a normei lingvistice şi a sistemului”[38]. În cadrul aceleiaşi discuţii, Ju. Stepanov va elabora o „teorie lingvistică a semnificaţiei”, propunând o clasificare a semnificatului în conformitate cu trihotomia coşeriană *sistem/normă/vorbire*[39]. Aplicarea straturilor funcţionale stabilite de Coşeriu la domeniul semanticii are o relevanţă deosebită, pregătind astfel terenul pentru receptarea lexematicii. Motivaţia pentru receptarea studiilor de semantică ale lui Coşeriu se înscrie, prin urmare, în acelaşi deziderat al sincronizării cu lingvistica occidentală.

A. Leont’ev, A. Ufimceva, S. Berejan, Ju. Karaulov, M. Borodina şi V. Gak, V. Telija, G. Stepanov, S. Semčinskij ş. a. încadrează concepţia lui Coşeriu printre fundamentele metodologice indispensabile pentru investigaţia semantică. În acest context au fost reţinute următoarele aspecte: a) că E. Coşeriu transferă metodologia structurală din fonologie în lexicologie (M. Borodina şi V. Gak); b) că prin teoria sa semantică E. Coşeriu dezvoltă tradiţia germană (Ju. Karaulov şi V. Telija); c) că propune o tipologie a câmpurilor lexicale (G. Stepanov şi S. Semčinskij). A. Ufimceva, în *Slovo v leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka,* discută concepţia coşeriană în contextul semanticii actuale. În sinteza pe care o întreprinde autoarea, teoriei lui Coşeriu îi revine un loc distinct: „Adoptând poziţia izomorfismului deplin al nivelurilor lingvistice şi delimitând semantica lexicală de cea gramaticală, E. Coseriu, într-unul din ultimele sale studii, prezintă concepţia despre structurarea istorică în semantica lexicală. Ca unitate de cercetare E. Coseriu ia «cuvântul înţeles intuitiv», obiectivul investigaţiei, în concepţia sa, constituindu-l studierea schimbărilor istorice ale conţinutului semantic al cuvintelor (*signifié*)”[40]. Bazându-

[37] V. Levickij, *O pričinach semantičeskich izmenenij*, în „Semantičeskie procesy jazyka”, Voronež, 1984, p. 4.

[38] A. Ufimceva, *K voprosu o leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1962, nr. 4, p. 46.

[39] Cf. Ju. Stepanov, *O predposylkach lingvističeskoj teorii značenija*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1963, nr. . 3, p. 71-75.

[40] A. Ufimceva, *Slovo v leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka*, Moscova, 1968, p. 41.

se pe studiul coserian *Pour une sémantique diachronique structurale*, lingvista sovietică menţionează: „E. Coseriu numeşte structură un grup de cuvinte în măsura în care unităţile sale pot fi analizate în trăsături distinctive «fără lacune». Dat fiind că astfel de structuri sunt relativ puţine în limbă, E. Coseriu propune, în calitate de criteriu de sistematicitate lexicală, repetarea cu regularitate a anumitor trăsături distinctive”[41]. Exegeta surprinde faptul că „pentru E. Coseriu scopul cercetării lexematicii istorice îl reprezintă apariţia sau dispariţia unor «trăsături distinctive» de conţinut”. Mai mult, Ufimceva îşi asumă perspectiva propusă de Coseriu, prezentând cele patru moduri de abordare a lexicului trasate în *Pour une sémantique diachronique structurale*, remarcând totodată că „E. Coseriu, pe de o parte, opune riguros lexematica paradigmatică celei sintagmatice, iar pe de altă parte, faptele structural-sistemice, celor normative şi uzului unităţilor lexicale în vorbire”[42].

Punctul de vedere al lexematicii este însuşit şi de M. Borodina şi V. Gak, care consideră că studiile de lexicologie apărute până în prezent pot fi clasificate în funcţie de aspectele pe care le tratează, deoarece, „conform viziunii lui Coseriu, sunt posibile patru puncte de vedere: 1. cercetarea evoluţiei formei exterioare a cuvântului [...]; 2. caracterizarea istoriei cuvântului în legătură cu obiectul desemnat [...]; 3. cercetarea istoriei cuvântului în raport cu desemnarea unei anumite noţiuni sau a unui grup de noţiuni [...]; 4. cercetarea cuvântului în raport cu schimbarea sferei noţiunii sau a obiectului desemnat”. Totodată autorii îşi asumă o teză fundamentală din concepţia lexematicii: „E. Coseriu deosebeşte două tipuri de schimbări în istoria limbii. Schimbările nefuncţionale afectează numai semnificantul (de ex., folosirea lui *jument* în loc de *cavale*, care la rândul său l-a înlocuit pe *ive*). Aici cuvintele s-au schimbat, dar referentul însuşi (obiectul şi noţiunea care îl reflectă) a rămas acelaşi. Schimbările funcţionale produse în lexic afectează şi semnificatul (*signifié*). Astfel, când cuvântul *tête* l-a substituit pe *chef* pentru desemnarea capului, cuvântul *chef* s-a menţinut totuşi în limbă, prin urmare, schimbându-se raportul dintre desemnarea celor două cuvinte. Deci, câmpul s-a schimbat nu numai în planul semnificantelor, dar şi în planul semnificatelor. E. Coseriu consideră că tocmai aceste schimbări funcţionale sunt realmente semantice, dat fiind că afectează planul conţinutului, în timp ce primele (seria *jument–ive*) sunt onomasiologice, referindu-se doar la planul expresiei. De aici el trage concluzia că obiectivul lexicologiei istorice este studierea schimbărilor în planul conţinutului, a apariţiei sau dispariţiei trăsăturilor distinctive la anumite unităţi lexicale”[43].

În ce priveşte structurile de conţinut, unii lexicologi percep câmpul lexical ca fiind metoda cea mai eficientă de investigaţie a vocabularului, alţii pur şi simplu

---

[41] *Ibidem*, p. 41.

[42] *Ibidem*, p. 42.

[43] M. Borodina, V. Gak, *K tipologii i metodike istoriko-semantičeskich issledovanij (na materiale leksiki francuzkogo jazyka)*, Moscova, Leningrad, 1979, p. 76.

identifică semantica structurală cu teoria câmpului. Ju. Karaulov, bunăoară, examinează câmpul ca metoda fundamentală de cercetare a lexicului, asumându-şi pe deplin concepţia coşeriană şi interpretând corect conceptul de 'câmp lexical'. Iar G. Ščjur îşi structurează întreaga monografie despre teoria câmpului în lingistică pe concepţia din lexematică, deoarece „printre concepţiile actuale despre 'câmp' în care această categorie este interpretată ca fenomen paradigmatic, interesul cercetătorilor în ultimii ani se îndreaptă tot mai mult spre concepţia lui E. Coseriu"[44].

Structurile sintagmatice au suscitat o atenţie la fel de mare ca şi câmpul lexical, fiind discutate de N. Arutjunova, T. Lomtev, V. Telija, E. Vol'f, T. Bulygina ş. a. N. Arutjunova ia în dezbatere solidarităţile în cadrul examinării semanticii propoziţiei, numind solidaritatea 'dependenţă lexematică'. Pentru Lomtev solidarităţile reprezintă „concordanţa semantică a două cuvinte îmbinate", care obţin prin aceasta statut sintactic. V. Telija crede că trăsăturile combinatorice ale cuvintelor decurg din semnificaţia lor lexicală, adică din conţinutul lor ca semne lingvistice. În opinia sa, implicaţia, selecţia şi afinitatea se manifestă ca particularităţi de selecţie ale semnelor lingvistice.

Un aspect relevant al pătrunderii lexematicii în fosta U.R.S.S. îl reprezintă adoptarea unor distincţii şi concepte fundamentale din lexematică. Pe lângă conceptele 'lexem', 'clasem', 'arhilexem', 'solidaritate' şi 'lexematică', a fost însuşită şi distincţia crucială între semnificaţie şi desemnare. V. Gak, A. Ufimceva, E. Aznaurova, E. Kubreakova şi G. Kolšanskij fac referire la tipurile de conţinut lingvistic, însuşindu-şi conceptul de 'semnificat', astfel încât pe fundalul pătrunderii operei lingvistice a lui E. Coşeriu în fosta U.R.S.S., teoria sa semantică s-a bucurat de o rezonanţă deosebită, fiind asumată de importanţi lexicologi sovietici.

4.4. O dată cu repudierea dogmelor marriste şi staliniste şi începutul deschiderii lingvisticii sovietice înspre orizonturile moderne ale ştiinţei limbii, cercetătorii din U.R.S.S. manifestă interes şi pentru istoria lingvisticii. În contextul asumării tradiţiei şi al recuperării istoriei lingvisticii, ei îşi focalizează atenţia din nou asupra studiilor lui E. Coşeriu. Astfel, în prezentarea concepţiei lui F. de Saussure, lingviştii sovietici preiau observaţii importante din Coşeriu cu privire la: critica şi dezvoltarea dihotomiilor 'limbă/vorbire' şi 'sincronie/diacronie', precursorii lui Saussure, influenţa lui Durkheim ş. a. Discutând despre definirea semnului lingvistic şi despre tradiţia acestui concept, N. Sljusareva citează studiul lui Coşeriu *L'arbitraire du signe. Zur Spätgeschichte eines aristotelischen Begriffes*: „E. Coseriu a demonstrat că la Sf. Augustin şi la Sf. Toma, bunăoară, teoria arbitrarietăţii semnului lingvistic este mult mai subtilă şi mai profundă"[45].

În lingvistica sovietică a fost cunoscută, de asemenea, poziţia de principiu a lui Coşeriu cu privire la diferenţa dintre structuralismul european şi cel american.

[44] G. Ščjur, *Teorii polja v lingvistike*, Moscova, 1974, p. 41.

[45] N. Sljusareva, *Saussure i saussurianstvo*, în *Filosofskie osnovy zarubežnych napravlenij v jazykoznanie*, Moscova, 1977, p. 122 .

În acest context o mare rezonanță a avut teza sa expusă în *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*: „Se podría decir que el estructuralismo americano es sólo método, mientras que el estructuralismo europeo es *concepción a priori* (hipótesis) que determina un método: para los norteamericanos el *sistema* es un resultado, para los europeos es al mismo tiempo *premisa* y *resultado*”[46]. Astfel, B. Uspenskij, V. Belyj, M. Guchman, S. Saumjan, N. Arutjunova, G. Klimov au recurs la perspectiva coseriană pentru a prezenta lingvistica modernă şi diversitatea curentelor structuraliste în diverse contexte. B. Uspenskij reproduce întocmai acest citat: „După cum remarcă E. Coseriu, lingvistica descriptivă reprezintă doar o metodologie (tehnică) de comparație, în timp ce structuralismul european este «o construcție teoretică abstractă (ipoteză) prin care se determină metodologia comparației»”[47].

4.5. În afară de titlurile menționate, pe parcursul documentării am întâlnit referiri la majoritatea studiilor lui E. Coşeriu, fapt ce denotă răspândirea lor reală în fosta U.R.S.S. Lingviştii sovietici au mai făcut trimitere la următoarele lucrări coşeriene: *El plural en los nombres propios*[48], *La geografía lingüística*[49] *Determinación y entorno*[50], *Logicismo y antilogicismo en la gramática*[51], *Sobre las llamadas, 'construcciones con verbos de movimiento': un problema hispánico*[52], *Das Phänomen der Sprache und das Daseinsverständnis des heutigen Menschen*[53], *Sincronía, diacronía y tipología*[54], *Der Mensch und seine Sprache*[55], *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*[56], *Über Leistung und*

---

[46] E. Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Marid, 1989, p. 119.

[47] B. Uspenskij, *Strukturnaja tipologija jazykov*, Moscova, 1965, p. 35-36.

[48] Cf. E. Coseriu, *El plural en los nombres propios*, în „Revista Brasileira de Filologia”, Rio de Janeiro, 1954, 1, p. 1-15.

[49] Cf. E . Coseriu, *La geografía lingüística*, Montevideo, 1956.

[50] Cf. E. Coseriu, *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*, în „Romanistisches Jahrbuch”, 1955-56, p. 29-54.

[51] Cf. E. Coseriu, *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, Montevideo, 1958.

[52] Cf. E. Coseriu, *Sobre las llamadas ‘construcciones con verbos de movimiento’: un problema hispánico,* Montevideo, 1960.

[53] Cf. E. Coseriu, *Das Phänomen der Sprache und das Daseinsverständnis des heutigen Menschen*, în „Die pädagogische Provinz”, 1-2, 1967, p. 11-28.

[54] Cf. E. Coseriu, *Sincronía, diacronía y tipología*, în *Actas del XI Congreso Internacional de lingüística y filología romanicas (Madrid - 1965),* I, Madrid, 1968, p. 269-281.

[55] Cf. E. Coseriu, *Der Mensch und seine Sprache,* în *Ursprung und Wesen des Menschen*, Tübingen, 1968, p. 67-97.

[56] Cf. E. Coseriu, *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*, în *Sprachwissenschaft und Ubersetzen*, München, 1970.

Grenzen der kontrastiven Grammatik[57], *Thesen zum Thema 'Sprache und Dichtung'*[58].

PREZENTĂRI ŞI EXEGEZE

5. Din contribuţia lingviştilor sovietici în acest domeniu remarcăm în special recenzia lui A. Leont'ev pe marginea studiului *Sistema, norma y habla* [1962][59], exegeza lui V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij* [1963][60], care a precedat versiunea rusă a operei *Sincronía, diacronía e historia,* şi evaluarea lui G. Stepanov, *O dvuch aspektach ponjatija jazykovoj normy* [1966][61]. Dacă prin aceste evaluări s-a încercat o circumscriere a contribuţiei lui E. Coşeriu la dezvoltarea lingvisticii moderne, au existat de asemenea tentative de a-l situa pe Coşeriu într-un anumit curent sau orientare lingvistică. Pentru lingvistica sovietică, din raţiuni ideologice, fireşte, era obligatorie situarea clară, încadrarea explicită a fiecărui lingvist. V. Zvegincev îl consideră ca reprezentant al idealismului („E. Coseriu acordă prioritate ideilor ce provin de la W. von Humboldt"). Pentru V. Manzjura, Coseriu ar fi structuralist („Structuraliştii, E. Coseriu bunăoară, consideră că faptul de a face prognoze nu ţine de competenţa ştiinţei limbajului"[62]). Cei mai aproape de adevăr sunt autorii manualului de lingvistică generală *Obščee jazykoznanie. Vnutrennjaja struktura jazyka,* care prezintă concepţia lui E. Coşeriu în cadrul funcţionalismului: „Păreri analoage dezvoltă şi Coseriu: limba se referă la fenomenele care sunt determinate prin funcţia lor, «limba funcţionează nu pentru că este sistem, ci dimpotrivă, este sistem pentru a-şi îndeplini funcţia sa şi pentru a corespunde unui anumit scop»"[63].

5.1. A. Leont'ev încadrează aportul coşerian la soluţionarea dihotomiei *langue–parole* în contextul general al ştiinţei limbajului, exprimându-şi certitudinea că distincţia propusă de E. Coşeriu reprezintă un câştig pentru lingvistica generală. Stabilirea corelaţiei dintre 'sistem', 'normă' şi 'vorbire', menţionează autorul, este extrem de importantă, dat fiind faptul că în ultimii ani aceste concepte sunt folosite tot mai frecvent. Autorul socoate oportun să

---

[57] Cf. E. Coseriu, *Uber Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*, în *Probleme der kontrastiven Grammatik*, Düsseldorf, 1969, p. 9-30.

[58] Cf. E. Coseriu, *Thesen zur Thema 'Sprache und Dichtung*', în *Beiträge zur Textlinguistik*, München, 1971, p. 183-188.

[59] A. Leont'ev, [Recenzie la] E. Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, în *Strukturno-tipologičeskie issledovanija,* Moscova, 1962, p. 210.

[60] V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij*, în *Novoe v lingvistike*, III, Moscova, 1963, p. 126.

[61] G. Stepanov, *O dvuch aspektach ponjatija jazykovoj normy,* în *Metody sravnitel'no-sopostavitel'nogo izučenija sovremennych romanskich jazykov*, Moscova, 1966, p. 206.

[62] V. Manzjura, *Naučnaja žizni*, în *„Voprosy jazykoznanija"*, 1970, nr. 6, p. 147-148.

[63] *Obščee jazykoznanie. Vnutrennjaja struktura jazyka*, 1972, p. 51.

definească aceşti termeni, exemplificându-i totodată prin fapte lingvistice ruseşti: „Sistemul unei anumite limbi, în concepţia lui Coseriu, constituie ansamblul fenomenelor lingvistice care îndeplinesc în limbă o anumită funcţie (aplicată la nivelul fonologic – funcţia de diferenţiere semantică) şi pot fi reprezentate sub forma unei reţele de opoziţii. Norma limbii este ansamblul fenomenelor lingvistice care nu îndeplinesc în limbă o funcţie imediată şi se prezintă sub forma unor realizări curente tradiţionale”[64].

Deşi stabileşte „legăturile genetice” pe care le are noţiunea de *normă* a lui Coşeriu cu noţiunea similară elaborată de Hjelmslev şi subliniază că, în formă implicită, mai ales raportată la fonetică, aceeaşi distincţie se întâlneşte şi în unele studii aparţinând reprezentanţilor Şcolii de la Praga şi în special la J. Baudouin de Courtenay, Leont'ev conchide totuşi că „[…] anume E. Coseriu este cel care a delimitat în mod consecvent fenomenele de normă şi sistem, evidenţiind în locul celor două ramuri tradiţionale ale ştiinţei despre sunetele vorbirii (fonetică şi fonologie), trei discipline independente: alofonetică, normofonetică şi fonologie. Alofonetica are de a face cu vorbirea individuală, normofonetica – cu sistemul general antropofonic de realizări, fonologia – cu sistemul funcţional sau cu structura”[65].

E de menţionat faptul că lingvistul rus discută cele două concepte nu doar în contextul general al tradiţiei lingvistice, ci şi în contextul scrierilor coşeriene de până la acea dată, referindu-se nu doar la *Sistema, norma y habla*, ci şi la studiile *Sincronía, diacronía e historia, Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje, Para la unificación de las ciencias fonicas*, dovedindu-se astfel un bun cunoscător al operei lui E. Coşeriu. Pentru a evalua importanţa teoretică a delimitării propuse de Coşeriu, Leont'ev are în vedere, de asemenea, faptul că dezvoltarea întregii lingvistici structurale din ultimele decenii a urmat calea accentuării funcţiei negative, pur distinctive, a fenomenelor lingvistice, deşi Saussure însuşi scria că „mecanismul lingvistic se învârte în jurul identităţilor şi al diferenţelor”. Nici glosematicienii şi nici reprezentanţii şcolii de la Praga nu au înţeles rolul important pe care îl au identităţile, continuând să prezinte limba ca sistem de opoziţii, iar fonologia ca ştiinţă a opoziţiilor formale. Pe acest fundal, remarcă Leont'ev, E. Coşeriu susţine că „limba este sistem de identităţi şi diferenţe”, considerând totodată că „aşa-numita problemă a substanţelor coincide cu problema identităţii lingvistice”. Din acest punct de vedere, teoria lui Coşeriu i se pare lingvistului sovietic mult mai adecvată decât teoria structuralistă despre funcţia distinctivă a elementelor limbii (Trubetzkoy, Jakobson ş.a.). Estimând elogios delimitarea propusă de Coşeriu, el subliniază că introducerea noţiunilor corelative de *sistem* şi *normă* în metodologia lingvistică oferă posibilitatea de a uni, în cadrul unei teorii

---

[64] A. Leont'ev, *op. cit.* , p. 212.
[65] *Ibidem*, p. 209.

integrate, două domenii dezvoltate anterior în mod independent: fonologia structurală şi fonetica tradiţională sau antropofonia. Remarcând utilitatea introducerii noţiunilor de 'sistem' şi 'normă' şi pentru soluţionarea corectă a raportului dintre sincronie şi diacronie, autorul conchide cu acuitate: „Nu este mai puţin important faptul că opoziţia dintre sistem şi normă ne permite să delimităm în mod clar proprietăţile şi fenomenele inerente limbii, ca sistem obiectiv, de faptele reproduse fără vreo schimbare în «sistemele lingvistice individuale», precum şi de particularităţile şi fenomenele specifice sistemului lingvistic individual"[66].

Această evaluare este proiectată pe fundalul de ansamblu al lingvisticii moderne: „Credem că distincţia propusă de E. Coseriu poate fi alăturată cu folos celor mai diverse aspecte ale teoriei lingvistice şi că va avea un rol pozitiv în dezvoltarea viitoare a lingvisticii generale" (*ibidem*).

5.2. În ampla introducere care a precedat versiunea rusă a studiului *Sincronía, diacronía e historia,* intitulată *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij* [Aspecte teoretice ale cauzalităţi schimbărilor lingvistice], V. Zvegincev justifică, întâi de toate, oportunitatea acestei traduceri şi a includerii ei în volumul III al colecţiei *Novoe v lingvistike*. În acest scop, exegetul porneşte de la contextul general al lingvisticii, făcând referire la A. Martinet, conform căruia „decalajul dintre lingvistica numită tradiţională şi cea structuralistă ar putea fi soluţionat prin depăşirea antinomiei saussuriene între sincronie şi diacronie. După părerea exegetului rus, tocmai E. Coşeriu îşi propune să depăşească antinomia saussuriană, deşi „nu prin utilizarea procedeelor indicate de savantul francez"[67]. În continuare, Zvegincev îşi prefaţează analiza cu o sumară, dar consistentă prezentare a personalităţii şi operei autorului: „Şeful Departamentului de lingvistică al Universităţii din Montevideo (Uruguay), profesorul E. Coseriu (român de naţionalitate) este autorul unui mare număr de studii în care abordează cele mai acute probleme ale lingvisticii teoretice contemporane. În afară de *Sincronía, diacronía e historia*, el a publicat: *Sistema, norma y habla* (1952), *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* (1957), *Logicismo y antilogicismo en la grámatica* (1957). El este, de asemenea, autorul unor lucrări de lingvistică romanică: *La Hispania romana y el latin hispánico* (1953), *El llamado „latín vulgar" y las primeras diferenciaciones romances* (1954)"[68]. Focalizându-se asupra cărţii *Sincronía, diacronía e historia*, Zvegincev remarcă în special „interesul teoretic cert" al operei coşeriene, care se distinge printr-un orizont ştiinţific vast, prin documentare exhaustivă şi temeritate a ideilor. Prezentatorul încadrează studiul în discuţie nu atât în lingvistica teoretică sau generală, cât mai curând în filosofia limbajului, din considerentul că, pentru soluţionarea

[66] *Ibidem*, p. 210.

[67] V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij*, în *Novoe v lingvistike,* Vypusk III, Moscova, 1963, p. 126.

[68] *Ibidem*, p. 127.

problemelor lingvistice, „E. Coseriu recurge adesea la premise filosofice generale, folosind opere ale unor filosofi (de la Aristotel şi Sf. Augustin până la Durkheim şi Heidegger). În plus, preferă să discute problemele nu pe baza observaţiei asupra materialului lingvistic faptic – adică în manieră pozitivistă –, ci pe baza «speculaţiei», a argumentelor logice şi a raţionamentelor abstracte”[69]. Evident că această încadrare este cel puţin simplificatoare, dacă este confundată cu concepţia, mult mai complexă, privind raporturile disciplinelor în discuţie din însăşi opera autorului studiat. De altfel, E. Coşeriu menţiona chiar în nota asupra ediţiei că obiectul studiului *Sincronía, diacronía e historia* îl constituie nu *schimbarea lingvistică*, ci *problema schimbării lingvistice*: „Nu mi-am propus să scriu încă un studiu despre aşa-numitele «cauze» ale schimbării lingvistice, nici să studiez tipurile de schimbări în diverse limbi, ci să abordez problema însăşi a schimbării ca problemă raţională din punctul de vedere al activităţii lingvistice concrete”[70]. Problema schimbării lingvistice se referă aşadar la limbaj în general, prin urmare ţine de teoria limbajului sau de lingvistica generală şi nu de vreo disciplină lingvistică particulară. La fel de nejustificată ni se pare şi afirmaţia lui Zvegincev conform căreia E. Coşeriu ar prefera să soluţioneze problemele altfel decât pe baza observaţiei asupra materialului lingvistic concret. A se vedea, de exemplu, cazul viitorului perifrastic din latina vulgară (care este discutat pe larg în cap. V) sau cel al schimbărilor fonetice din latină şi din limbile romanice, care probează cât se poate de limpede sprijinirea dezbaterii teoretice pe material lingvistic faptic.

Zvegincev se situează, totuşi, de partea lui E. Coşeriu, fiind de acord că în *Sincronía, diacronía e historia* sunt observate cu precizie greşelile metodologice comise de F. de Saussure prin cunoscuta antinomizare a sincroniei cu diacronia. De asemenea, el subscrie argumentelor „convingătoare” ale lui Coşeriu conform cărora această distincţie nu se referă la însuşirile obiectului, ci la teoria lingvistică şi la metodele de studiere a acestuia. Tot astfel, el recunoaşte ca adecvat principiul iniţial al tuturor raţionamentelor coşeriene, în conformitate cu care limba se află într-o schimbare continuă, fapt pentru care nu poate fi redusă la starea ei sincronică, iar o teorie adecvată a limbii nu poate fi restrânsă la o simplă metodologie a descrierii sincronice.

Cu toate acestea, analiza lui Zvegincev este făcută, în continuare, de pe poziţiile ideologiei sovietice, care şi-a lăsat puternic amprenta în studiile lingvistice ale epocii. Pe această bază, demersul critic este condus după metoda tipic reducţionistă, prin care lui E. Coşeriu i se fac observaţii şi i se caută „contradicţii interne”. În acest fel, nu se mai discută studiul propriu-zis sau problematica abordată de autor, ci, în ultimă instanţă, se insinuează că problema nu este tratată din perspectivă „marxistă” sau cel puţin „materialistă”. Astfel, credincios acestui

[69] *Ibidem*, p. 128.

[70] E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, 1988, Madrid, p. 8.

demers ideologizant, V. Zvegincev obiectează, din primul moment, că lucrarea analizată este întemeiată pe „premise filosofice idealiste”, autorul fiind etichetat ca lingvist idealist. Tot astfel, prezentatorul nu este de acord cu E. Coşeriu în privinţa faptului că momentul cel mai important care separă lingvistica tradiţională de lingvistica modernă, structuralistă, îl constituie *Cursul de lingvistică generală* al lui F. de Saussure, şi nici cu evaluarea propusă asupra anumitor orientări din lingvistica teoretică. În acest context, lingvistul rus îi reproşează autorului că nu se referă de loc la şcoala neogramaticilor care, după părerea sa, „a ocupat poziţia principală în lingvistica presaussuriană”. Comentariul lui Zvegincev îşi trădează, în acest punct, în mod clar, presupoziţiile marxist-leniniste: „Prin lingvistica tradiţională E. Coseriu subînţelege în principal tradiţia inaugurată de W. von Humboldt şi care în ansamblul curentelor moderne se numeşte lingvistică idealistă”[71]. Aceleaşi presupoziţii sunt „demascate” de Zvegincev şi în tratarea coşeriană a unor probleme concrete, cum ar fi interpretarea viitorului perifrastic din latina vulgară, prin circumstanţa istoric determinantă care a constituit-o creştinismul (mişcare spirituală ce suscita şi amplifica sentimentul existenţial, atribuind existenţei o orientare etică profundă), care în limbile romanice s-a manifestat indirect, prin adoptarea viitorului perifrastic: „Luând ca bază de plecare analiza timpului efectuată de Sf. Augustin în *Confesiuni*, E. Coseriu interpretează condiţiile apariţiei formelor perifrastice ale viitorului în latina vulgară şi semantica acestor forme cu totul în spiritul lui Vossler”[72]. Pentru o delimitare de principiu cât mai clară, Zvegincev accentuează că nu este vorba de digresiuni incidentale, ci de teze principale ale concepţiei pe care o propune autorul în vederea depăşirii antinomiei dintre sincronie şi diacronie. Astfel, „anulând antinomia saussuriană, Coseriu trece apoi la expunerea concepţiei sale asupra naturii limbajului, anume la problema schimbării lingvistice şi la corelaţia dintre descriere, istorie şi teoria limbii. Şi iată aici devine clar că în sinteza pe care o efectuează, E. Coseriu acordă prioritate ideilor ce provin de la W. von Humboldt [...]. Ideile lui Humboldt nicidecum nu au devenit vetuste şi merită toată atenţia – subliniază exegetul rus –, însă ele trebuie dispensate de legătura lor cu filosofia idealistă şi reformulate [sic!] în lumina ultimelor cercetări lingvistice”[73]. Probabil că Zvegincev are în vedere cercetările lui Stalin sau ale lui Marr.

Credincios platformei sale ideologice, Zvegincev respinge, din capul locului, premisa că *schimbarea este inerentă limbii, că reprezintă esenţa sa*, sub pretextul că E. Coseriu ar aborda problema „în afara cauzalităţi şi independent de factorii externi”. În realitate, Coşeriu nu ignoră deloc rolul aşa-zişilor factori externi în schimbarea lingvistică. Exegetul sovietic, situându-se însă pe poziţia materialist-vulgară, conform căreia aceşti factori externi ar opera direct asupra limbilor

[71] *Ibidem*, p. 129.
[72] *Ibidem*.
[73] *Ibidem*, p. 130.

considerate ca obiecte externe şi de sine stătătoare, respinge teza coşeriană că limba nu se înscrie în ordinul fenomenelor determinate cauzal, ci în domeniul propriu uman al finalităţii, în care faptele sunt determinate prin funcţia lor. Mai mult, Zvegincev consideră că problema centrală pentru tot studiul, şi care ar fi fost mult mai justificată să figureze în titlu, ar fi tocmai problema *cauzalităţii schimbărilor lingvistice*. Dovadă a importanţei pe care lingvistul sovietic o acordă acestui termen, el va înscrie problema cauzalităţii chiar în titlul studiului său introductiv, ca şi când în lucrarea lui Coşeriu ar fi vorba doar despre acest aspect, iar problema schimbării nici nu ar putea fi abordată altfel decât din unghiul cauzalităţii.

Situându-se astfel pe poziţiile ideologiei marxist-leniniste, Zvegincev nu acceptă distincţia pe care o face Coşeriu – şi o întreagă tradiţie: Vico, Kant, Hegel, Cassirer, e adevărat, idealistă, nu materialistă – între cauzalitatea fenomenelor naturii şi finalitatea internă a fenomenelor culturii, de care ţine şi limbajul, după cum nu acceptă nici ideea că dezvoltarea limbii depinde de libertatea şi activitatea vorbitorilor: „Tendinţa lui E. Coseriu de a îndepărta limbajul care se află într-un proces de continuă schimbare, de cauzalitate constituie o încercare de a-l situa în afara experienţei”[74]. Despre ce fel de experienţă vorbeşte Zvegincev, nu este clar, deoarece toată cartea lui Coşeriu este bazată pe experienţa intimă şi intuitivă a limbajului pe care o au vorbitorii. Pentru a putea evalua judecata criticului, să amintim, mai întâi, explicaţia lui Coşeriu pe care Zvegincev însuşi o reproduce *in extenso:* „Când afirmăm că schimbarea lingvistică «nu are cauze», înţelegem prin aceasta următoarele: schimbarea lingvistică nu are cauze «obiective», naturale şi externe în raport cu libertatea vorbitorilor”; „faptele lingvistice există pentru că vorbitorii le creează pentru ceva; ele nu sunt nici «produse» ale necesităţii fizice, necesitate care este externă în raport cu vorbitorii, nici «consecinţe inevitabile şi necesare» determinate de starea anterioară a limbii. Unica explicaţie cu adevărat «cauzală» a noului fapt lingvistic constă în aceea că el, faptul, a fost creat de vorbitori pentru un anumit scop”[75].

Respingând conceptele de ‘inovaţie’ şi ‘adoptare’ propuse în lucrarea analizată, Zvegincev consideră că schimbările lingvistice au nevoie de explicaţii mult mai convingătoare şi că, de fapt, E. Coşeriu „substituie cauzalitatea prin funcţionalitate”. În spiritul dogmei materialiste, o asemenea „substituire” este, desigur, inadmisibilă, iar principiul cauzalităţii nu poate fi abandonat, deoarece acesta trebuie regăsit, sub forma „determinării sociale”, la baza tuturor fenomenelor culturii (inclusiv a limbajului).

În pofida depistării acestor contradicţii şi cu toate că denunţă – în „construcţiile teoretice” ale lui Coşeriu – prioritatea acordată ideilor „preluate din orientarea idealistă în lingvistică”, Zvegincev trage concluzia că, totuşi, investigaţia coseriană este „stimulatoare pentru gândire”: „Studiul conţine multe reflecţii

[74] *Ibidem*, p. 140.
[75] E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, p. 201-202.

interesante, captivează prin temperament şi anvergura cu care se discută problemele. Totodată se percepe năzuința fervențā a autorului de a realiza veritabila unitate a ştiinței limbajului. Toate aceste calități ale cercetării lui E. Coseriu ne determină să ne exprimăm speranța că ea va fi receptată cu interes de către lingviştii sovietici”[76].

5.3. În *O dvuch aspektach jazykovoj normy* [Despre cele două aspecte ale noțiunii de normă lingvistică] G. Stepanov, pornind de la aspectul varietății unei limbi pentru a defini ‘norma’, consideră că „ideea aceasta a fost exprimată şi argumentată în modul cel mai pregnant de către lingvistiul uruguayan E. Coseriu, care propune să distingem în limbă două tipuri de structuri: structura funcțională (distinctivă) sau sistemul (*sistema funcional = sistema*) şi sistemul «normal» – general, tradițional (*sistema normal = norma*)”[77]. Exegetul observă că aceste două concepte – ‘sistem’ şi ‘normă’ – reprezintă la Coşeriu elemente ale triadei *sistem–normă–vorbire*, unde prin vorbire (*habla*) se înțelege realizarea concret-individuală a normei, care se sprijină atât pe sistem cât şi pe originalitatea creativă a individului. În comparație cu distincția propusă de Saussure, subliniază autorul, interpretarea limbii propusă de Coşeriu se dovedeşte a fi mult mai aproape de adevăr, din considerentul că savantul socoate sistemul sau sistemele lingvistice ca *sisteme reale* din punct de vedere istoric, iar nu ca fiind construcții ipotetice: „Definind sistemul ca «sistem de posibilități», Coseriu afirmă în mod just că aceste «posibilități se cunosc doar pentru că într-o mare măsură ele se dovedesc a fi deja realizate»” (Stepanov, p. 229-230). La Saussure noțiunea de ‘limbă’ este echivalentă cu noțiunea de ‘sistem’ şi drept consecință a obligativității sale ea este normativă, adică coincide cu norma. La o astfel de abordare a problemei, „tehnica producerii varietății” este lăsată în umbră, iar examinarea normei sub aspect axiologic nu are deloc perspective. Pentru Coşeriu, însă, remarcă Stepanov, coincidența normei cu sistemul (când sistemul oferă o posibilitate de realizare unică) este doar un caz particular de interacțiune a celor două structuri: ‘funcțională’ şi ‘normativă’. De obicei, sistemul oferă o serie de variante pentru realizarea sa, ceea ce de fapt şi permite să distingem noțiunile de ‘sistem’ şi ‘normă’. La o astfel de abordare a problemei, tehnica producerii varietății se prezintă destul de evident şi explică posibilitatea de selecție între diferite realizări normale şi între diverse mijloace izofuncționale existente în sistem. Astfel, conchide Stepanov, posibilitatea varietății există în însăşi natura limbii, în particularitățile structurii sale, iar această idee a fost „cel mai bine exprimată şi argumentată de E. Coseriu”[78].

G. Stepanov observă, totodată, că pentru concepția lui Coşeriu aspectul axiologic al normei nu este relevant, nefiind vorba de normă în sensul obişnuit al

[76] *Ibidem*, p. 142.

[77] G. Stepanov, *O dvuch aspektach jazykovoj normy*, în *Metody sravnitel'no-sopostavitel'nogo izučenija sovremennych romanskich jazykov,* Moscova, 1966, p. 210.

[78] *Ibidem*, p. 218.

acestui cuvânt, adică de 'norma' stabilită şi impusă în conformitate cu criteriul corectitudinii şi al aprecierii subiective a celor spuse, ci de 'norma' constatată obiectiv în limbă, norma pe care o urmăm, fiind membri ai unei comunităţi, iar nu aceea conform căreia s-ar recunoaşte că „vorbim corect", că avem o vorbire exemplară în această comunitate. Lingvistul rus îşi îndreaptă critica tocmai asupra acestui aspect. În viziunea sa, excluzând aspectul axiologic al normei, Coşeriu şi-ar concentra atenţia asupra varietăţii interne (combinatorii şi distinctive), iar aşa-numitele condiţii „externe" de apariţie a varietăţii (stratificarea socială, faptele de diferenţiere geografică) în cazul dat „rămân fără atenţie". Această afirmaţie este, însă, inexactă, deoarece Coşeriu precizează că, în cadrul aceleiaşi comunităţi lingvistice naţionale şi în cadrul aceluiaşi sistem funcţional pot fi constatate diferite norme (limbaj familiar, limbaj popular, limbă literară, limbaj elevat, limbaj vulgar etc.)[79]. Totodată Stepanov îi reproşează lui Coşeriu că, deşi pentru confirmarea tezelor sale utilizează fapte ale limbilor concrete (spaniolă, franceză etc.), el nu depăşeşte, totuşi, cadrul limbii funcţionale abstracte, adică „un singur sistem", „o singură normă"[80].

5.4. În contextul prezentării personalităţii şi operei lui E. Coşeriu în fosta U.R.S.S. nu este lipsit de interes articolul lexicografic din *Bol'šaja Sovetskaja Enciklopedija* [Marea Enciclopedie Sovietică] semnat de romanista N. Arutjunova: „Coseriu Eugenio (n. 27. 7. 1921, Mihăileni, Basarabia) – filolog, specialist în domeniul lingvisticii generale şi romanice. Între 1939–1949 a studiat la universităţile din Iaşi, Roma, Padova, Milano. Profesor la Universitatea din Montevideo, Uruguay (1951–1963), apoi la Universitatea din Tübingen (din 1963). E. Coseriu se ocupă de probleme de teorie, metodologie şi filosofie a limbajului, de corelaţia cercetării sincronice cu cea diacronică, de cauzele schimbărilor istorice în limbă, de tipologia lingvistică, de semantica structurală ş. a.

Opere: *Sincronía, diacronía e historia* (traducerea în limba rusă în *Novoe v lingvistike,* v. III, Moscova, 1963); *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952; *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo, 1954; *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, ed. a II-a, Madrid, 1969 ş.a."[81].

5.5. Un alt articol, mai consistent, a apărut în dicţionarul *Sovremennye zarubežnye lingvisty* [Lingvişti contemporani de peste hotare]: „Coseriu Eugen (27. 07. 1921, Mihăileni, România) – doctor în filologie (Roma, 1944) şi doctor în filosofie (Milano, 1949), profesor, specialist în lingvistică generală şi romanică.

Studii superioare de filologie şi filosofie a făcut la Iaşi (1938–1940), Roma (1940–1944), Padova (1944–1945) şi Milano (1945–1949); lector de limba română la Universitatea din Milano (1947–1950), profesor de lingvistică romanică şi lingvistică generală la Universitatea din Montevideo (1951–1963), profesor invitat

---

[79] Cf. E. Coseriu, *Sistema, norma y habla*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general,* Madrid, 1989, p. 98.

[80] Menţionăm că aceste aspecte au fost nuanţate de Coşeriu în *Lecţii de lingvistică generală*, în special în cap. XI (*La lengua funcional*) şi XII (*Sistema, norma y habla*).

[81] *Bol' šaja Sovetskaja Enciklopedija*, vol. 13, Moscova, 1973, p. 231.

la Universitățile din Coimbra (Portugalia), Bonn şi Frankfurt (Germania); profesor titular de filologie romanică (din 1963) şi de lingvistică generală (din 1966) la Universitatea din Tübingen (R.F.G); membru al Academiei din Brazilia, Norvegia, Heidelberg, membru al Societății de Lingvistică Europeană, Doctor Honoris Causa al Universităşii din Bucureşti (1971).

Autor al lucrărilor: *Amado Alonso*, Montevideo, 1953; *Arabismos o romanismos*, Montevideo, 1961; *Probleme der strukturellen Semantik: Vorlesung gehalten im Wintersemester 1965–1968 an der Universität Tübingen,* ed. a III-a, Tübingen, Verlag Narr, 1978; *Sobre una reseña*, Montevideo, 1960; *Sprache, Strukturen und Funktionen*, ed. a II-a, Tübingen, Narr, 1979; *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft: 5 Studien.*, München, Fink, 1975; *Textlinguistik: Eine Einführung*, Tübingen, Narr, 1980 ş.a."[82]. Prin aceste prezentări şi exegeze s-a încercat o circumscriere a contribuției lui E. Coşeriu la dezvoltarea lingvisticii moderne.

ÎN LOC DE CONCLUZII

În receptarea teoriei lingvistice a lui E. Coşeriu în U.R.S.S. se remarcă un fenomen unic, care lipseşte cu desăvârşire în alte spații culturale. Este vorba de încadrarea „etnico-geografică", explicabilă din punct de vedere ideologic. Dacă în Spania, Germania, Bulgaria sau Japonia s-a ştiut ca E. Coşeriu este lingvist român sau de origine română, în contextul lingvisticii sovietice s-a evitat acest adevăr. Pentru A. Leont'ev, de exemplu, în recenzia din 1962, E. Coşeriu este 'lingvist uruguayan'. Dar şi pentru G. Stepanov are aceeaşi „identitate": „[. . .] ideea aceasta a fost exprimată şi argumentată în modul cel mai pregnant de către lingvistul uruguayan E. Coseriu"[83]. Pentru F. Berezin şi B. Golovin, autorii celui mai dogmatic manual de lingvistică generală, apărut în 1979, Coşeriu ar fi spaniol: „Atenția față de normă în calitate de corelat al limbii şi vorbirii este legată de ideile cunoscutului filolog spaniol din secolul XX E. Coseriu"[84]. Tot astfel şi L. Šumejko: „Fenomenul de 'normă' trimite la ideile cunoscutului lingvist spaniol E. Coseriu"[85]. În acest context, R. Budagov este mult mai bine informat decât colegii săi: „Filologul vest-german de mare popularitate E. Coseriu consideră că limbajul şi tehnica sunt noțiuni în general necorelative" (R. Budagov, 1976).

În cazul în care nu se specifică țara de proveniență a lui Coşeriu, cel puțin se insistă asupra faptului că este străin: „Corelația normă /sistem a început să atragă atenția ştiințifică după apariția lucrărilor cunoscutului lingvist de peste hotare E. Coseriu" (K. Gorbačeviči, 1989).

[82] Cf. *Sovremennye zarubežnye lingvisty, časti I.* Moscova, 1981, p. 251-152.

[83] G. Stepanov, *op. cit.,* p. 227.

[84] F. Berezin, B. Golovin, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1979, p. 17.

[85] L. Šumejko, *Nesovpadenie norm ischodnogo i perevodjaščego jazykov kak pričiny aspektual'no – akcional'nych transformacij v perevodach s russkogo jazyka na anglijskij*, în *Kontrastivnaja i funkcional'naja grammatika,* Kalinin, 1987, p. 151.

Totuşi, unii lingvişti reuşesc să evite aceste încadrări obligatorii. Bunăoară F. Filin: „În bibliografia autohtonă şi în cea de peste hotare există multe definiţii ale noţiunii de normă lingvistică. Dar de o deosebită popularitate se bucură în prezent definiţia cunoscutului lingvist E. Coşeriu, care a suscitat numeroase comentarii" (1982). Sau A. Suprun: „Unul dintre cei mai profunzi lingvişti contemporani – Eugenio Coseriu – scria că a întreba de ce se schimbă limba înseamnă a întreba «de ce se reînnoiesc necesităţile de exprimare şi de ce oamenii gândesc şi simt nu numai ceea ce a fost deja gândit şi simţit»" (1983).

Cum se explică, aşadar, interesul lingviştilor sovietici pentru anumite aspecte – centrale – din lingvistica integrală? Credem că în contextul recuperării realizărilor occidentale din domeniul ştiinţei limbajului, teoria lui Coşeriu le oferea posibilitatea de a depăşi limitele structuralismului şi de a recepta în mod critic acest curent. În plus, studiile lui Coşeriu propuneau lingviştilor sovietici o concepţie integratoare asupra istoriei lingvisticii, cadrul teoretic şi metodologic necesar pentru discuţia în jurul conceptului de 'normă' lingvistică şi problemele legate de varietate, o concepţie semantică ce prevedea toate structurile de conţinut şi o viziune referitoare la limbajul poetic (V. Grigor'ev a scris o carte pornind de la tezele despre limbaj şi poezie ale lui Coşeriu). Toate aceste aspecte au fost preluate, fireşte, în contextul respingerii şi a criticii dure a fundamentelor epistemologice idealiste implicite ale concepţiei lingvistice a lui E. Coşeriu. Emblematică în acest sens rămâne exegeza lui V. Zvegincev, în care se lasă să se înţeleagă că, deşi Coşeriu este idealist – deci opus ca ideologie lingvisticii sovietice –, totuşi lingviştii sovietici au ce învăţa de la el.

În concluzie, pe fundalul pătrunderii lingvisticii occidentale în spaţiul exsovietic şi al asumării rezultatelor acesteia de către cercetătorii sovietici, aspecte ale teoriei lui Eugeniu Coşeriu s-au bucurat de o receptare generoasă, fiind asumate de importanţi lingvişti. Această receptare însă se situează între schemele reducţioniste ale ideologiei marxiste şi adevăratele obiective ale ştiinţei limbajului, astfel încât se poate afirma că, în pofida rezistenţei ideologice, pătrunderea unor segmente importante din concepţia lui Coşeriu în lingvistica sovietică a produs o breşă în fundamentarea ideologică a celei mai „progresiste" dintre lingvistici.

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea 31